

Een jaar vogeltellingen bij het Kennemermeer en de Zuidpier

Hans Groot

Inleiding

De Zuidpier en strandvlakte van IJmuiden is van oudsher één van de meest favoriete gebieden in onze regio om vogels te kijken. En terecht, de ver in zee stekende pier, het betrekkelijk luwe water eromheen en de strandvlakte bieden vele soorten vogels een rust- en foerageerplek. In 1993 is het gebied drastisch veranderd door de aanleg van het op intensieve recreatie gerichte Kennemerstrand, compleet met jachthaven Seaport Marina, nautisch bedrijvent centrum, boulevard en recreatieplas, het Kennemermeer. Ook werd in het zuiden van het gebied een slufte aangelegd, maar winterstormen en wandelaars gaven de geplande natuurontwikkeling (inclusief broedende Strandplevieren en Grote Sterns) geen schijn van kans.

In 1996 is de Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland gestart met meerjarige vogeltellingen van het gebied om te monitoren wat de avifaunistische waarde van het gebied is en om de verzamelde gegevens eventueel in te zetten voor natuurbeheer. In dit artikel worden de resultaten van het eerste jaar 'quick and dirty' beschreven. Het is verleidelijk om met het telmateriaal allerlei bewerkingen te plegen. Daar lenen de gegevens zich nu echter nog niet voor. Deze publicatie is met name bedoeld om de tellers en andere belangstellenden een eerste blik op de resultaten te gunnen en om nieuwe tellers te werven, want die zijn altijd nodig!

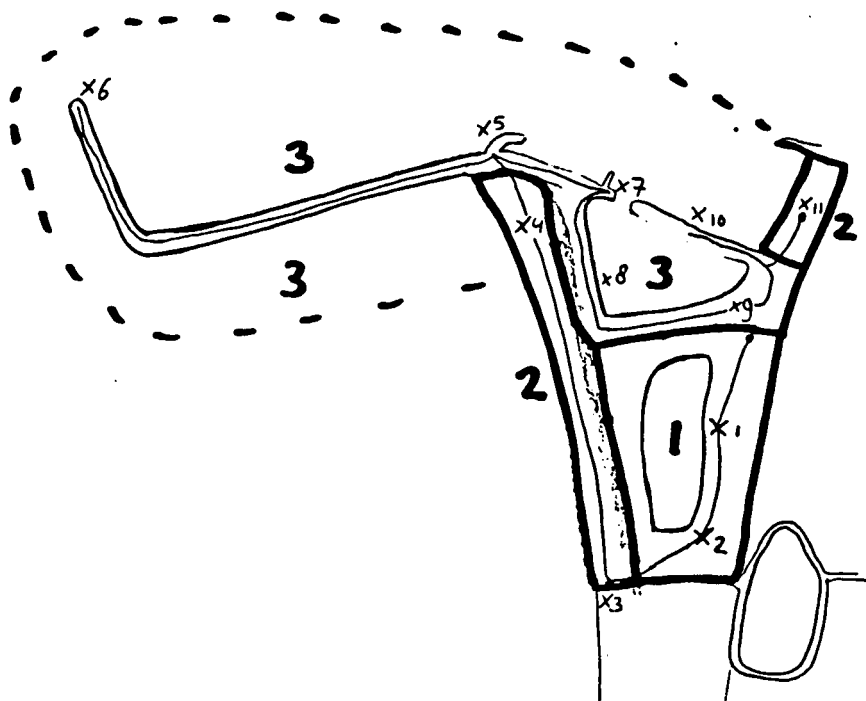
Onderzoeksgebied en telmethode

De tellingen worden per deelgebied uitgevoerd worden (zie figuur 1):

1. Kennemermeer en oever/duinen/nieuwe zeereep
2. Strand tussen Zuidpier en IJmuiderslag en het Kleine Strand tussen Zuidpier en semafoor, exclusief de korte havenhoofden.
3. De Zuidpier en Jachthaven. Bij dit gebied geldt dat alleen die vogels geteld worden die met het blote oog zichtbaar zijn.

Door deze indeling kan onderzocht worden welk deel bij welke soorten en wanneer het meest in trek is. De indeling in telgebieden heeft nog als bijkomend voordeel dat bij slecht weer, wanneer de Zuidpier ontoegankelijk is, de andere deelgebieden wel geteld kunnen worden.

Van alle soorten worden per telgebied alle exemplaren die ter plaatse verblijven (dus ook foeragerend rondvliegen) geteld of geschat. Duidelijk langs- en overtrekkende soorten worden niet meegeteld. Er wordt min of meer een vaste looproute aangehouden, waarbij bij het verstoringgevoelige Kennermeer wordt begonnen. In principe wordt op grond van een rooster ieder weekend een telling gedaan. De resultaten worden op speciale formulieren genoteerd en door de coördinator, schrijver dezes, verzameld en in een database op de computer verwerkt.

Figuur 1. Het onderzoeksgebied en ligging van de drie telgebieden.

De tellingen in 1996

In het eerste jaar zijn er 50 tellingen, waaronder 37 volledige, uitgevoerd. Het Kennemermeer e.o. is het meest geteld (49 tellingen), gevolgd door het strand (42 maal). De Zuidpier is het minst geteld (38 maal), vanwege stormachtige omstandigheden tijdens tellingen. De tellingen zijn niet gelijkmatig over het jaar verdeeld. De nadruk bij de tellingen ligt op het najaar (tabel 1). Helaas is om 'roostertechnische redenen' geen telling in juni uitgevoerd. In juli en augustus zijn vrij veel tellingen uitsluitend bij telgebied 1 uitgevoerd. De meeste tellingen zijn gedaan in de eerste ochtenduren.

Tabel 1. Verdeling van de tellingen over de maanden van 1996.

Januari	2	Juli	5
Februari	2	Augustus	4
Maart	3	September	8
April	4	Oktober	7
Mei	4	November	4
Juni	0	December	5

Foto: De zuidoever van het Kennemermeer (foto: Hans Groot).

Resultaten

De resultaten worden op verschillende manieren gepresenteerd. Eerst worden de algemene resultaten besproken, vervolgens wordt één soort (Kleine Mantelmeeuw) nader beschreven, waarna van iedere soort het maandmaximum voor het hele onderzoeksgebied wordt gegeven.

In 1996 zijn in het gehele onderzoeksgebied tijdens de tellingen 129 soorten waargenomen (tabel 2). Het soortenrijkst was het Kennemermeer e.o. met 91 soorten, gevolgd door de Zuidpier en Jachthaven met 85 soorten. Het strand is duidelijk soortenarmer: in totaal werden daar 58 soorten gezien. De soortsamenstelling en de aantallen vogels varieerden uiteraard sterk door het jaar heen. Figuur 2 en 3 laten zien dat in de (vrij strenge) wintermaanden januari en februari de meeste soorten en hoogste aantallen rond de Zuidpier werden waargenomen. Het zijn dan met name watervogels als Fuut, Kuifeend, Toppereend, Eider, Brilduiker en Meerkoet en in mindere mate Dodaars en Middelste Zaagbek die de wateren rond de Zuidpier bevolken. Tijdens de vorstperiode waren weinig vogels op en bij het Kennemermeer en het strand aanwezig. De opvallendste verschijningen waren daar de Kuif-, Veld- en Strandleeuwrik, Graspieper, Groenling en Sneeuwgorst. Op 10 februari werden 372 Scholeksters op het strand geteld. Zodra het Kennemermeer ijsvrij was, verschenen er overigens weer diverse eenden- en meeuwensoorten.

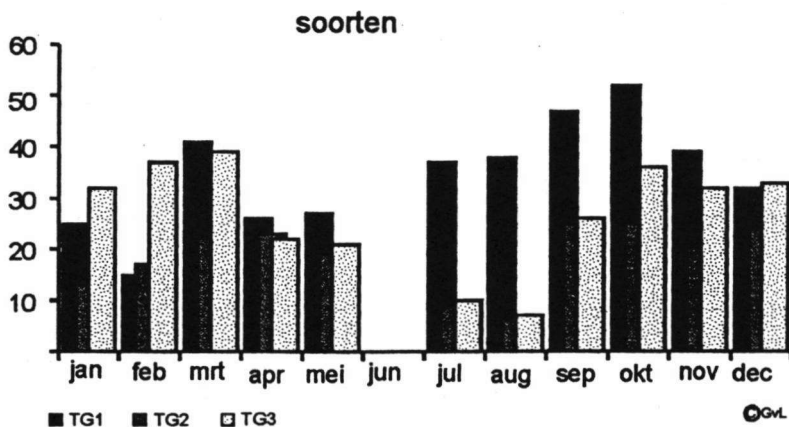
In het voorjaar was het Kennemermeer soortenrijker dan de Zuidpier, maar de aantallen vogels waren over het geheel genomen lager dan in de winter. Maart leverde het Kennemermeer kenmerkende doortrekkers als Wintertaling, Kievit, Bonte Strandloper en Kokmeeuw. Op het strand verschenen de eerste Bontbekplevieren en rond de Zuidpier zaten grote groepen Smienten, Wintertalingen, terwijl de aantallen Futen, Toppereenden en Meerkoeten na de vorstperiode langzaam terugliepen. De Paarse Strandloper vertoefde in de tweede helft van maart met ongeveer vijftig exemplaren op de Zuidpier. De maand april was in 1996 mager qua vogels: de wintervogels waren gedeels vertrokken en de trek was niet bijzonder goed. Opvallend was de waarneming van een groep van honderden zwemmende Zwarte Zee-eenden begin april. In mei zette de in april begonnen steltloper trek door. Soorten als Rosse Grutto, Regenwulp, Tureluur en Groenpootruiter verbleven in zeer kleine aantallen bij het Kennemermeer. Op 18 mei werden op de Zuidpier 14 Oeverlopers geteld. Op het strand rustten in mei tientallen Visdiefjes en Grote Sterns en soms ook Noordse, Dwerg- en Zwarte Sterns. Kok- en Storm-

meeuwen waren al nauwelijks meer te vinden; ze broeden elders. De Zuidpier trok migrerende zangertjes als Gekraagde Roodstaart, Bonte Vliegenvanger en Grasmus aan. In 1996 hadden twee paar Kleine Plevieren en een paar Bontbekplevieren, twee paar Kuifleeuweriken en zes paar Graspiepers een territorium bij het Kennemermeer. Op het strand vlakbij de Zuidpier bracht een paartje Bontbekplevieren met succes jongen groot.

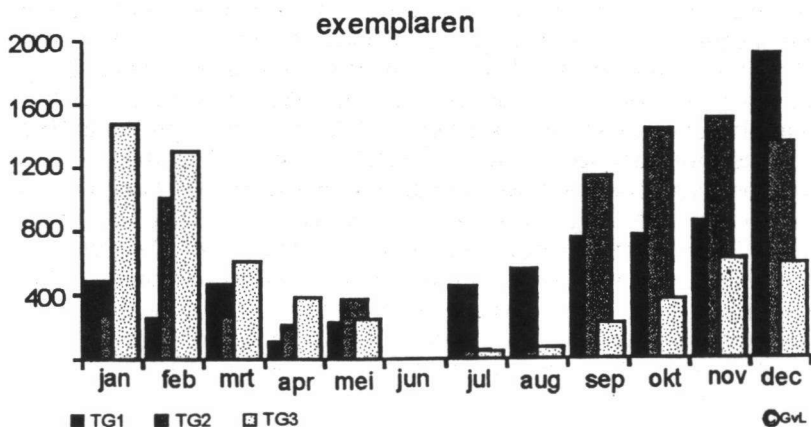
In de zomer verbleven verreweg de meeste soorten en hoogste aantallen op en rond het Kennemermeer. In juli zaten diverse paartjes Bergeenden met hun tomen jongen uit de omringende duinen op dit binnenmeer. De najaars-trek van steltlopers was alweer begonnen en bracht diverse soorten naar de oevers van het Kennemermeer: Scholeksters, Kanoeten, Drieteen- en Bonte Strandlopers, Grutto's, Tureluurs, Oeverlopers en Groenpootruiters en eind augustus Kleine Strandlopers. In juli werden veel Kokmeeuwen en Spreeuwen tijdens een ruitregolf gezien en foerageerden tientallen Gierzwaluwen boven het zoete water. Opvallend was het verblijf van twee Geoorde Futen eind juli/begin augustus. Eind augustus kwamen meer eenden naar het meer, onder andere Krakeenden en Wintertalingen. Op het strand zaten 's zomers weinig vogels, hetgeen ongetwijfeld te maken heeft met de aanwezigheid van badgasten. Er rustten nog steeds tientallen sterns (vooral Grote Stern en Visdief), maar in veel lagere aantallen dan voor de uitvoering van het strandplan. Ook op en rond de Zuidpier was het rustig; Aalscholvers, ruiende Eiders en wat Zilvermeeuwen bepaalden het beeld. Eind augustus doken op de blokken de eerste Steenlopers op.

Ook in de trekmaanden september en oktober trok het Kennemermeer de meeste soorten aan, maar de hoogste aantallen werden op het strand geteld. Het aantal eenden, steltlopers en meeuwen steeg ten opzichte van de zomer flink en als gevolg van de najaars-trek streken ook diverse zangvogels in de duintjes bij het Kennemermeer neer. Op de Zuidpier arriveerden de Oeverpiepers. Enkele hoogtepunten uit deze periode: in en rond het Kennemermeer 32 Krakeenden op 12-9, 450 Kleine Mantelmeeuwen op 12-9, 276 Grote Mantelmeeuwen op 19-9, 52 Kleine Strandlopers op 21-9, 4 Krombekstrandlopers op 21-9 en 13-10, een Grote Pieper op 5-10, 230 Groenlingen op 13-10, 125 Wintertalingen op 24-10. Op het strand: 870 Kleine Mantelmeeuwen op 7-9, 37 Kleine Strandlopers op 15-9, 1440 Zilvermeeuwen en 730 Grote Mantelmeeuwen op 2-10. Op en rond de Zuidpier: de eerste Drieteenmeeuw op 1-9, twee Zwarte Mezen op 21-9, 31 Dwergmeeuwen op 5-10, een Waterral op 19-10, 156 Steenlopers en 3 Winterkoninkjes op 24-10.

In november en december ontliepen het Kennemermeer en de Zuidpier elkaar weinig qua aantal soorten. De grootste aantallen (maar het laagste aantal soorten) werden op het strand geteld. Vanaf half november kwamen Roodkeelduikers en tientallen Futen en Meerkoeten naar de Zuidpier. Tot half december zaten er veel eenden op het Kennemermeer (half november ook een IJseend in het Kennemermeer), maar na de vorstinvall waren ze daar allemaal vertrokken. De Toppereend, Brilduiker en Middelste Zaagbek kwamen de gelederen bij de Zuidpier wel versterken. Het aantal steltlopers daalde in die periode sterk: Scholeksters, Drieteen-, Paarse en Bonte Strandlopers en Steenlopers resteerden. Meeuwen bleven talrijk (bijv. 770 Kokmeeuwen en 3400 Zilvermeeuwen in het hele gebied op 16-11) en in december arriveerden eindelijk grotere aantallen Stormmeeuwen (bijv. 520 exx. op 14-12). De Kleine Mantelmeeuw was toen bijna verdwenen. De Kleine Alk is waargenomen op 9-11 en 13-11. Vanaf eind oktober zat een groepje Strandleeuweriken bij het Kennemermeer en werden er ook regelmatig enkele Geelgorzen gezien. Het jaar werd onder winterse omstandigheden afgesloten met op 27-12 o.a. 140 Futen en 230 Meerkoeten bij de Zuidpier.

Figuur 2. Aantal soorten per telgebied per maand in 1996. TG1 = het Kennemermeer e.o.; TG2 = het strand en TG3 = de Zuidpier en Jachthaven.

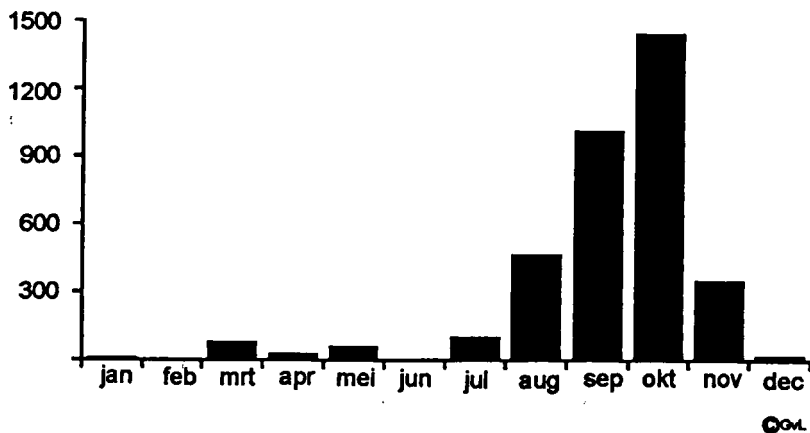

Figuur 3. Gemiddeld aantal exemplaren per telling per maand per telgebied. TG1 = het Kennemermeer e.o.; TG2 = het strand en TG3 = de Zuidpier en Jachthaven.

De Kleine Mantelmeeuw nader belicht

Om een eerste indruk te geven van welke mogelijkheden er zijn om op dit moment per soort een bewerking van de gegevens te maken wordt het voorkomen van de Kleine Mantelmeeuw onder de loep genomen. Ondanks het feit dat deze soort, net als andere meeuwen, lastig te tellen is (met name door verstoring vliegen de vogels vaak op en weg), geeft deze bewerking een goed beeld van het aantalsverloop in het gebied. De Kleine Mantelmeeuw is een zomergast in Nederland, waarvan iedere winter overigens enige exemplaren worden waargenomen. In figuur 4 is te zien dat de Kleine Mantelmeeuw in 1996, afgezien van enkele vogels in januari, in maart in het gebied arriveert. In april en mei (en waarschijnlijk ook juni) blijft het aantal pleisterende vogels laag. Dit lijkt vreemd aangezien op korte afstand, in de

haven van IJmuiden, een flinke kolonie gehuisvest is (Cottaar, 1997). De vogels arriveren hier tussen maart en mei; vooral medio april komen veel exemplaren binnen (Cottaar & Verbeek, 1995). Kleine Mantelmeeuwen zijn echter echte 'zeemeeuwen', die tijdens het broedseizoen meestal ver op zee foerageren en de rest van de tijd veelal in de kolonie doorbrengen. In juli en augustus neemt het aantal vogels in het gebied toe. De volwassen vogels hebben hun oudertaak er dan grotendeels opzitten en de eerste juveniele vogels zijn uitgevlogen. Het hoogste aantal Kleine Mantelmeeuwen verblijft in september - oktober rond de Zuidpier. Vooral op het strand zitten dan erg veel vogels, die veelal rusten tijdens de najaarstrek richting Zuid-Europa en Afrika. Ook bij het Kennemermeer kunnen dan vele honderden vogels worden gezien. Tot half november zijn nog aardig wat vogels aanwezig, maar daarna zijn de meeste vogels toch naar warmere oorden vertrokken. Dit beeld komt goed overeen met het beeld dat in Geelhoed et al (1989) voor dit gebied wordt geschetst.

Figuur 4. Maandmaxima van de Kleine Mantelmeeuw in 1996; alle telgebieden.

Dankwoord en oproep

Dankzij de inzet van de volgende tellers loopt het project goed: Rino Abrahamse, Hans Peter Breeuwsma, Niko Buiten, Teun Buys, Fred Cottaar, Piet de Droog, Hans Groot, E. van Herwerden, Fred Hopman, Henk Krikke, Yvonne Schutter, Paul Tak, Jan Vegelin, Piet en Lia van Vliet, Wim Vosse en Joanna Warmerdam. Ik dank jullie hartelijk en ik hoop nog vaak van jullie medewerking gebruik mogen te maken.

Daarnaast zijn er altijd nieuwe tellers welkom, vooral omdat we van plan zijn om dit project nog jaren voort te zetten. De resultaten van het eerste onderzoeksjaar geven de huidige rijkdom van het gebied voor vogels aan. Het is belangrijk om deze waarde te blijven monitoren, zeker gezien de plannen die de gemeente Velsen voor het gebied heeft. Zo wil men het Kennemerstrand beter ontsluiten door de zg. Tweede Weg vanaf de Heerenduinweg langs het Kennemermeer door te trekken. Samen met allerlei voorzieningen voor intensieve recreatie moeten hierdoor mensen het gehele jaar naar het gebied gelokt worden; tot op heden valt de recreatieve belangstelling tegen. Daarnaast is de zg. Derde Haven gepland op de plaats waar nu het Kleine Strand ligt. Deze plannen zullen uiteraard invloed hebben op de natuur in het gebied. De ontwikkelingen worden nauwgezet en kritisch door de Stichting Duinbehoud en Natuurmonumenten gevolgd. Aan de Vogelwerkgroep de taak om hen van adequate vogelgegevens te voorzien!

Geef je dus op bij Hans Groot (023-5322229) voor één of meerdere tellingen dit najaar; het is leuk en nuttig werk!

Literatuur

- Cottaar, F. & K. Verbeek, 1995. Eerste resultaten van onderzoek verricht in de kolonie Kleine Mantelmeeuwen op het dak van de IJbunker in IJmuiden. *Fitis* 31 (3): 98-104.
- Cottaar, F., 1997. Aantal broedpaar van meeuwen en sterns in Zuid-Kennemerland. *Fitis* 33(1): 27-31.
- Geelhoed, S., Hieselaar, F., Huijssteeden, E. van & J. Stuart, 1989. Vogels van de strandvlakte en de Zuidpier van IJmuiden 1978-1986. Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland.

Tabel 2. Maandmaxima voor het hele telgebied van alle waargenomen soorten in 1996.

Soort	Maximum	Maand	Soort	Maximum	Maand
Roodkeelduiker	3	nov	Kluut	14	apr
Parelduiker	1	nov,dec	Kleine Plevier	4	mei
Dodaars	8	feb	Bontbekplevier	35	mrt
Fuut	141	dec	Goudplevier	1	sep
Roodhalsfuut	3	feb	Zilverplevier	9	feb
Kuifduiker	2	feb,mrt	Kievit	65	mrt
Geoorde Fuut	2	jul,aug	Kanoet	5	feb
Jan van Gent	1	mrt	Drieteenstrandloper	122	nov
Aalscholver	29	okt	Kleine Strandloper	67	sep
Blauwe Reiger	3	sep	Krombekstrandloper	4	sep,okt
Knobbelzwaan	17	sep	Paarse Strandloper	54	dec
Grauwe Gans	64	feb	Bonte Strandloper	189	feb
Rotgans	10	jan	Bokje	1	okt
Witbuikrotgans	33	jan	Watersnip	1	sep,okt,dec
Nijlgans	13	jul	Houtsnip	1	okt,nov
Casarca	6	okt	Grutto	4	jul
Bergeend	44	okt	Rosse Grutto	20	sep
Smient	250	mrt	Regenwulp	1	mei,jul
Krakeend	32	sep	Wulp	38	feb
Wintertaling	174	mrt	Zwarte Ruiter	1	apr
Wilde Eend	95	okt	Tureluur	8	mei,jul
Pijlstaart	2	mrt	Groenpootruiter	1	mei,jul,aug
Slobeend	15	sep	Witgatje	2	sep
Tafeleend	12	feb	Oeverloper	15	mei
Kuifeend	146	feb	Steenloper	156	okt
Toppereend	523	feb	Middelste Jager	1	sep
Eider	505	mrt	Zwartkopmeeuw	1	mrt,nov,dec
Ijseend	2	nov	Dwergmeeuw	31	okt
Zwarte Zee-eend	550	apr	Vorkstaartmeeuw	1	sep
Grote Zee-eend	5	apr	Kokmeeuw	770	nov
Brilduiker	79	feb	Stormmeeuw	518	dec
Middelste Zaagbek	40	jan	Kleine Mantelmeeuw	1445	okt
Grote Zaagbek	7	feb	Zilvermeeuw	3400	nov
Blauwe Kiekendief	1	dec	Geelpootmeeuw	1	jan,okt
Sperwer	1	okt,nov	Grote Mantelmeeuw	736	okt
Torenavalk	3	okt	Drieteenmeeuw	38	dec
Boomvalk	1	sep	Grote Stern	102	jul
Patrijs	4	sep	Visdief	300	apr
Waterral	1	okt	Noordse Stern	20	apr
Waterhoen	1	okt	Dwergstern	5	apr
Meerkoet	660	jan	Zwarte Stern	2	apr
Scholekster	575	feb	Zeekoet	2	feb

Soort	Maximum	Maand	Soort	Maximum	Maand
Alk	1	feb	Grasmus	1	mei
Kleine Alk	1	nov	Zwartkop	1	okt
Holenduif	1	feb,mrt,jul	Fitis	3	apr
Houtduif	80	okt	Goudhaan	1	okt
Gierzwaluw	65	jul	Bonte Vliegenvanger	1	mei
Kuifleeuwerik	2	+	Zwarte Mees	2	sep
Veldleeuwerik	32	nov	Pimpelmees	2	okt
Strandleeuwerik	7	nov	Ekster	13	jan
Boerenzwaluw	3	apr	Kauw	45	sep
Grote Pieper	1	okt	Zwarte Kraai	27	aug
Graspieper	44	okt	Spreeuw	500	okt
Waterpieper	1	mrt	Huismus	6	+
Oeverpieper	16	okt	Ringmus	2	okt
Gele Kwikstaart	2	sep	Vink	4	okt
Grote Gele Kwikstaart	1	nov	Keep	1	dec
Witte Kwikstaart	7	okt	Groenling	230	okt
Winterkoning	3	okt	Kneu	153	sep
Heggenus	1	apr	Frater	30	dec
Roodborst	1	mrt,okt	IJsgors	1	mrt,okt
Zwarte Roodstaart	1	mrt	Sneeuwgors	60	jan
Gekraagde Roodstaart	1	mei	Geelgors	18	mrt
Tapuit	6	okt	Rietgors	8	okt
Merel	2	nov			